

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди

ДОНЧЕНКО ЛЮБОВ ІВАНІВНА

УДК 378 (091)

**ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ
У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ (20-30-ті рр. ХХ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Штефан Людмила Андріївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди, професор
кафедри історії педагогіки
та порівняльної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Бойко Алла Микитівна,
Полтавський державний педагогічний
університет імені В.Г.Короленка,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ткачов Сергій Іванович,
Національний фармацевтичний
університет, м. Харків,
доцент кафедри педагогіки та психології.

Захист відбудеться “ 5 ” червня о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради

Д.64.053.04 Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди за
адресою: 61002, м. Харків, вул. Артема, 29, ауд. №216.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2, ауд. 215-В.

Автореферат розісланий “ 4 ” травня 2007 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кузнецова О.Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства в Україні загострюються соціально-економічні, політичні суперечності, посилюються кризові явища, які негативно впливають на процес успішної адаптації особистості до умов суспільства. У той же час інтенсивно розвивається та вдосконалюється соціальна педагогіка як наука, що допомагає людині зняти соціальну напругу, усвідомити і зрозуміти оточуючий світ, визначити своє місце в ньому. Сьогодні спостерігається невідкладна потреба суспільства у висококваліфікованих спеціалістах у галузі соціально-педагогічної роботи, які б могли професійно здійснювати діагностику й прогнозування соціальних процесів, надавати профілактичну, соціально-терапевтичну, психологічну, педагогічну і правову допомогу різним верствам населення.

Аналіз кадрового складу державних установ, що надають соціальну допомогу й соціальний захист свідчить про те, що значна кількість працівників соціальних служб не має належної професійної освіти й рівня кваліфікації. Така ситуація вимагає визначення пріоритетних напрямів та нових підходів до підготовки кваліфікованих фахівців, здатних вирішувати проблеми підтримки, захисту і соціалізації різних верств населення. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що останнім часом питання змісту соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями населення, певні аспекти професійної підготовки сучасних соціальних педагогів і соціальних працівників в Україні стали предметом наукових пошуків учених. Ці проблеми висвітлені у працях Л.Ваховського, О.Гури, І.Звереві, А.Капської, Г.Лактіонової, Г.Локаревої, Ю.Мацкевич, Л.Міщик, А.Первушиної, В.Поліщук, Л.Штефан та деяких інших науковців.

Утім одним із перспективних напрямів збагачення теорії і практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи є вивчення й переосмислення з позицій сучасності історико-педагогічних надбань минулого. Аналіз досвіду підготовки соціально-педагогічних кадрів у історичній ретроспективі, критичне осмислення недоліків у цій галузі дадуть змогу віднайти раціональні шляхи вдосконалення процесу підготовки зазначених фахівців.

Вивчення історико-педагогічної та сучасної літератури свідчить про те, що 20-30-ті рр. XX століття в Україні були етапом інтенсивної розробки соціально-педагогічної теорії і

практики. Але варто зазначити, що питання підготовки соціально-педагогічних кадрів цього періоду вивчені недостатньо. Дослідники розглядали лише: організацію, зміст, форми й методи соціального виховання в Україні (А.Бондар, Л.Цибулько, Г.Іваненко); творчу діяльність соціального працівника в сім'ї та школі; гуманістичну спрямованість соціально-педагогічної діяльності з неповнолітніми правопорушниками; форми й методи діяльності соціального педагога з дітьми, які мають особливі потреби (Л.Штефан); окремі аспекти роботи кабінетів соціальної педагогіки (Л.Тютюнник); зміст діяльності педологічних служб у школах (Л.Дудник); виховання безпритульних дітей (В.Виноградова-Бондаренко, О.Ільченко, О.Парашевіна); проблему боротьби з дитячою безпритульністю (І.Диптан, А.Зінченко).

Разом з тим, історіографічний огляд свідчить про те, що систематизація теоретичних ідей та узагальнення практики вітчизняної підготовки соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті роки ХХ століття не були предметом спеціального дослідження вчених і потребують належного вивчення.

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми, практична доцільність використання досвіду минулого, а також відсутність історико-педагогічних досліджень, які б цілісно відображали теорію і практику підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні зазначеного періоду, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **“Підготовка соціально-педагогічних кадрів у вітчизняній теорії та практиці (20-30-ті рр. ХХ століття)”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складником комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди Підготовка викладацьких кадрів для середньої та вищої школи у науково-педагогічній спадщині вітчизняних педагогів, діячів освіти і культури ХІХ-ХХ століття. Тему дисертації затверджено Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (протокол №7 від 19.12.2003 року) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол №10 від 20.12.2005 року).

Об'єктом дослідження є підготовка соціально-педагогічних кадрів в Україні.

Предмет дослідження – теорія та практика підготовки соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті рр. ХХ століття.

Мета дослідження полягає в аналізі теоретичних ідей та узагальненні досвіду підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні досліджуваного періоду; визначенні перспектив використання прогресивного досвіду у підготовці сучасних соціальних педагогів.

Відповідно до мети були визначені **завдання дослідження**:

1. Схарактеризувати передумови становлення вітчизняної системи підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні.
2. Науково обґрунтувати стадії становлення системи підготовки соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті рр. ХХ століття й визначити особливості їх розвитку.
3. З'ясувати внесок українських педагогів та діячів освіти в розробку питань підготовки соціально-педагогічних кадрів.
4. Проаналізувати зміст, форми й методи підготовки соціально-педагогічних кадрів у період, що вивчається.
5. Визначити особливості практичної підготовки соціально-педагогічних кадрів у досліджуваній період.
6. Виявити прогностичні тенденції розвитку теорії та практики підготовки соціальних педагогів і накреслити перспективи використання прогресивного досвіду в сучасних умовах.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 20-30-ті роки ХХ століття період становлення і розвитку теорії та практики підготовки соціально-педагогічних кадрів. Нижня межа характеризується становленням національної системи освіти в Україні, що було зумовлено суспільно-політичними, соціально-економічними та організаційно-педагогічними змінами в українській державі, виникненням системи соціального виховання дітей, організацією значної кількості дитячих установ, гострою нестачею кадрів для надання соціально-педагогічної допомоги дітям, пошуками нових концепцій, методів та засобів навчання й виховання дітей. Верхня межа пов'язана з початком уніфікації й стандартизації національної системи освіти в контексті загальносоюзних заходів, відходом від експериментування, обмеженням творчої свободи особистості та пануванням партійно-класового й ідеологічного підходів в освіті.

Методологічною основою дослідження є: теорія наукового пізнання з її вимогами об'єктивності, доказовості, історизму; положення про діалектичну єдність і взаємозв'язок історії з сьогоденням; положення про історично мінливий характер освіти; доцільність творчого

використання теоретичних надбань та історико-педагогічного досвіду минулого в сучасних умовах. Науковий пошук здійснювався на основі принципів науковості, історизму, об'єктивності, системності, єдності теорії й практики.

Теоретичну базу дослідження становлять: наукові розробки з історії освіти України (Н.Агафонова, А.Алексюк, А.Бойко, А.Бондар, Л.Вовк, М.Грищенко, Н.Демяненко, М.Євтух, С.Золотухіна, М.Кузьменко, В.Курило, О.Лавріненко, В.Липинський, В.Майборода, О.Попова, Н.Побірченко, О.Сухомлинська, Л.Штефан, М.Ярмаченко, Г.Ясницький); праці з теорії виховання та навчання (В.Галузинський, В.Гриньова, В.Євдокимов, О.Іонова, В.Лозова, І.Прокопенко, Г.Троцко); дослідження проблем сучасної професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників у різних країнах світу та в Україні (Л.Віннікова, Н.Гайдук, С.Когут, М.Малькова, Н.Микитенко, О.Пічкач, Н.Собчак, Н.Ткачова, С.Ткачов, З.Фалинська та деякі інші вчені); педагогічні ідеї, концепції відомих учених і педагогів досліджуваного періоду з питань підготовки соціально-педагогічних фахівців у 20-30-ті рр. XX століття (П.Блонський, А.Володимирський, Г.Гринько, О.Залужний, М.Зотін, А.Макаренко, Я.Мамонтов, О.Попов, Я.Різник, С.Русова, Я.Ряппо, М.Скрипник, І.Соколянський, М.Шатунов).

Відповідно до визначених завдань **застосовано такі методи дослідження:** історико-педагогічний, теоретичний і системно-структурний, що використовувалися з метою систематизації теоретичних питань й узагальнення досвіду підготовки соціально-педагогічних фахівців у 20-30-ті рр. XX ст.; проблемно-цільовий і порівняльний для аналізу архівних матеріалів, науково-методичної літератури, періодичних видань і нормативно-інструктивних освітніх документів досліджуваного періоду, історико-ретроспективний метод з метою характеристики змісту, напрямів, форм і методів підготовки соціально-педагогічних фахівців.

Джерельну базу дослідження складають законодавчі й нормативні акти, постанови й розпорядження уряду з питань освіти, матеріали з'їздів, конференцій, нарад з питань освіти; навчально-методична документація курсів соціального виховання, педагогічних навчальних закладів - Вищих трирічних педагогічних курсів, факультетів соціального виховання інститутів народної освіти (ІНО); матеріали педагогічних періодичних видань досліджуваного періоду Шлях освіти, Путь просвещения, Радянська освіта, Комуністична освіта, Соціальне виховання, Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології, За марксоленінську педагогіку; монографії, дисертації, автореферати; сучасна науково-педагогічна

періодика, збірники наукових праць із загальної і соціальної педагогіки, з проблем підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників; довідково-педагогічна література.

У ході дослідження вивчалися й аналізувалися матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУ України) - фонд 166 Міністерство освіти УРСР. Управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів; фонд 2201 Міністерство народної освіти української держави; фонд 2582 Відділ освіти при Директорії; Державного архіву Харківської області (ДАХО) фонд Р-102 Отдел народного образования Змиевского уездного исполкома; фонд Р-203 Харьковский губернский исполнительный комитет Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов; фонд Р-820 Отдел народного образования Харьковского губернского исполкома. Інспектура народного образования Харьковского губисполкома, фонд Р-919 Основяно-Холодногорский районный отдел народного образования г. Харькова; фонд Р-925 Валковские педагогические курсы; фонд Р-1635 Отдел народного образования Изюмского уездного исполкома; архіву Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. У процесі дослідження вивчались і аналізувались матеріали Національної наукової бібліотеки України імені В.І.Вернадського, Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г.Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягають в тому, що в ньому вперше: здійснено цілісний аналіз теорії та практики підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні в 20-30-ті рр. ХХ століття; вивчено витoki та схарактеризовано вітчизняну систему підготовки соціально-педагогічних кадрів досліджуваного періоду; обґрунтовано стадії розвитку вітчизняної системи підготовки фахівців з соціальної роботи в досліджуваний період: перша стадія (1919-1924 рр.) започаткування системи підготовки соціально-педагогічних кадрів; друга стадія (1925-1928 рр.) удосконалення системи підготовки соціально-педагогічних кадрів; третя стадія (1929-1932 рр.) уніфікація соціально-педагогічної освіти; розкрито внесок провідних педагогів і діячів освіти 20-30-х рр. (Г.Гринька, О.Залужного, А.Макаренка, Я.Мамонтова, О.Попова, С.Русової, Я.Ряппо, І.Соколянського) в розробку питань підготовки соціально-педагогічних кадрів (визначення мети, завдань підготовки; вимог до професійних якостей соціально-педагогічних працівників; обґрунтування наукових засад якісної підготовки соціально-педагогічних кадрів;

визначення ефективних форм та методів навчання); виявлено прогностичні тенденції розвитку підготовки соціальних педагогів і працівників та накреслено перспективи використання прогресивного досвіду минулого в сучасних умовах. Уточнено й конкретизовано дані про зміст підготовки соціально-педагогічних працівників (визначався потребами держави в спеціалістах певної кваліфікації та спрямованістю на підготовку соціального вихователя), форми й методи навчання (лекції, лекції-бесіди, семінари та семінари-дискусії, практичні заняття, екскурсії, конференції, індивідуальні й групові заняття в студіях; дискусійний, евристичний та дослідницький методи), особливості практичної підготовки соціально-педагогічних кадрів (практикантство, відвідування дитячих установ під час курсової підготовки та участь у їх роботі, педагогічна практика різної спрямованості в педагогічних навчальних закладах, стажування випускників педагогічних навчальних закладів у дитячих установах соціального виховання) як для установ нормального, так і дефективного дитинства.

Подальшого розвитку набули положення щодо суспільно-історичної, соціально-економічної та організаційно-педагогічної зумовленості становлення та вдосконалення вітчизняної системи підготовки соціально-педагогічних кадрів у досліджуваній період, а також ідеї провідних педагогів та діячів освіти з питань підготовки працівників соціального виховання (вимоги до особистісних і професійних якостей соціального педагога-вихователя, його основні знання та вміння).

У науковий обіг уведено невідомі й маловідомі архівні документи, окремі факти і теоретичні положення, пов'язані зі становленням та розвитком теорії і практики підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні, матеріали 10 архівних фондів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що його теоретичні положення і висновки, фактичний історико-теоретичний *матеріал використовуються* під час читання лекцій та проведення семінарських занять на факультетах іноземної філології, психології та соціології, дошкільного виховання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. За матеріалами дослідження розроблено спецкурс “Становлення й розвиток системи підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті рр. XX століття”.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес кафедрою педагогіки Слов'янського державного педагогічного університету (довідка № 68-06-59 від 28.04.2006 р.),

кафедрою педагогіки Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка (довідка №1/2056 від 13.10.2006 р.), кафедрою педагогіки Харківського національного університету імені В.Каразіна (довідка №02-09 від 15.05.06).

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі вивчення курсів Історія педагогіки, Соціальна педагогіка, підготовки навчальних посібників, розробки спецкурсів і спецсемінірів, здійснення керівництва курсовими й дипломними роботами студентів з історії педагогіки, соціальної педагогіки в педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Вірогідність та аргументованість результатів дослідження і його основних висновків забезпечуються використанням архівних науково-методичних документів: навчальних планів та програм коротко- і довготермінових курсів соціального виховання, Вищих трирічних педагогічних курсів, Факультетів соціального виховання ІНО; звітів про навчально-виховну та науково-методичну роботу зазначених закладів; використанням науково-педагогічної літератури, матеріалів періодичних видань сучасності й досліджуваного періоду; застосуванням методів, адекватних меті та завданням дослідження; науковим аналізом фактологічного матеріалу в історико-генетичному, порівняльно-історичному, логічному і проблемному аспектах та апробацією матеріалів дисертації на конференціях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідались та обговорювалися на засіданнях кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди; Міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях: Освіта і доля нації (Харків, 2004); Г.С.Сковорода і духовне оновлення українського суспільства (Харків, 2005); Методологія сучасних наукових досліджень (Харків, 2006); на засіданнях Школи-семінару молодих учених (Харків, 2005).

Публікації. Зміст і основні результати дослідження відображено в 9 одноосібних публікаціях автора, серед яких: 6 - статті у провідних наукових фахових виданнях; 1 стаття - в інших виданнях; 2 - статті й тези в збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (463 найменування, з них 138 - архівні матеріали), 12 додатків (на 27 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки: основний текст - 185 сторінок, зокрема 4 таблиці (дві з них представлені на 2-х і на 6-ти сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми й хронологічні межі дослідження, розкрито його актуальність і доцільність для сучасної історико-педагогічної науки, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, висвітлено методологічну основу й методи дослідження, з'ясовано наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних висновків, відображено шляхи і форми апробації та впровадження результатів наукового пошуку.

У першому розділі Ступінь наукової розробки проблеми дослідження здійснено аналіз науково-педагогічних праць і досліджень з питань професійної підготовки педагогічних кадрів взагалі, й соціально-педагогічних фахівців зокрема.

У ході дослідження встановлено, що предметом аналізу науковці обирали широкий спектр теоретичних і практичних проблем підготовки фахівців: особливості становлення й розвитку національної загальноосвітньої, середньої спеціальної та вищої школи у 20-30-ті рр. ХХ ст. (В.Борисов, М.Лисенко, В.Майборода, М.Марчук, М.Мірошніченко, Л.Потапова, О.Ситніков, М.Собчинська, С.Філоненко, Ю.Чирва); діяльність українських національно-демократичних урядів в освітній сфері та особливості початкового етапу її розбудови за радянських часів (Н.Агафонова, В.Богуславська, Н.Ротар, С.Філоненко); питання підготовки вчительських кадрів у 20-30-ті рр. ХХ ст. (Н.Дічек, І.Кліцаков, О.Лавріненко, Н.Лещенко, В.Масненко, Н.Матвійчук, І.Шаров); історико-політичні, соціально-економічні та організаційно-педагогічні умови, у яких формувалася вітчизняна система підготовки соціально-педагогічних кадрів (Н.Агафонова, А.Бойко, Л.Березівська, Л.Вовк, М.Грищенко, Н.Демяненко, М.Євтух, Л.Корж, В.Курило, В.Липинський, Н.Побірченко, О.Попова, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко, Г.Ясницький та деякі інші дослідники); зміст, форми, методи й засоби соціального виховання; перспективи його подальшого вдосконалення в Україні (А.Бондар, Г.Іваненко, А.Рижанова, Л.Цибулько); особливості, зміст, форми й методи соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями дітей та населення в Україні (В.Виноградова-Бондаренко, І.Диптан, Л.Дудник, А.Зінченко, О.Ільченко, Л.Тютюнник, Л.Штефан); діяльність та напрями науково-педагогічних пошуків провідних вітчизняних педагогів 20-30-х рр. ХХ ст. (Т.Басилова, Г.Головка, Ю.Горбенко, Н.Єфименко, С.Карпенчук, М.Кузьменко, В.Луцянова, О.Пшеврацька, О.Таран, А.Фролов).

Виявлено, що протягом останнього десятиліття значний інтерес для дослідників становили проблеми сучасної професійної підготовки соціально-педагогічних кадрів як в

Україні (О.Гура, Г.Локарева, М.Малькова, Ю.Мацкевич, Л.Міщик, С.Пашенко, А.Первушина, В.Поліщук, М.Поляков, О.Пономаренко, Л.Пундик, С.Ткачов, Н.Ткачова, З.Фалинська), так і в провідних країнах світу (Л.Віннікова, Н.Гайдук, А.Капська, С.Когут, Н.Матюхіна, Н.Микитенко, Н.Собчак, О.Пічкара).

Проте аналіз та вивчення науково-педагогічних праць і дисертацій підтвердили, що комплексного дослідження теорії й практики підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів в Україні в 20-30-ті рр. ХХ століття з метою визначення перспектив використання прогресивного досвіду минулого в удосконаленні сучасної соціально-педагогічної освіти не здійснювалося, що й зумовило цей науковий пошук.

У другому розділі дослідження Теоретичні питання підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні 20-30-х рр. ХХ ст. на основі вивчення й аналізу історико-педагогічної літератури, архівних матеріалів, урядової документації, педагогічної преси досліджуваного періоду й інших джерел з'ясовано передумови становлення системи підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні, визначено стадії й особливості її розвитку в 20-30-ті рр. ХХ ст., розкрито внесок провідних педагогів та діячів освіти в розробку проблеми підготовки соціальних педагогів-вихователів у період, який вивчається.

У розділі встановлено, що з кінця ХVІІІ ст. (з моменту започаткування соціальної роботи на державному рівні) і до 20-х рр. ХХ ст. було створено значний потенціал для становлення системи підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні на основі соціально-економічних і політичних зрушень в українському суспільстві; започаткування широкої мережі виховних будинків для дітей-сиріт та дитячих притулків, численних благодійних товариств, об'єднань, спілок (Київське товариство допомоги бідним учням, Товариство виховання та захисту дітей, Київське педагогічне товариство взаємної допомоги, Київський комітет благодійних товариств, Всеукраїнська спілка вчителів, Педагогічне товариство імені К.Ушинського та деякі інші). Зародженню теорії і практики підготовки фахівців з соціальної роботи також сприяли: плідна робота земств та Громад, відкриття різноманітних шкіл для аномальних дітей (розумово відсталих, сліпих, глухих), закладів для малолітніх правопорушників, хліборобських колоній та ремісних притулків для морально знівечених підлітків.

У ході наукового пошуку з'ясовано, що вперше ідею підготовки педагогів для потреб спеціальних закладів було озвучено на Другому з'їзді російських діячів з технічної й

професійної освіти в Петербурзі (1896 р.) та розвинуто на наступних з'їздах і конференціях. Прогресивні на той час педагогічні ідеї щодо підготовки соціально-педагогічних кадрів стали поштовхом для відкриття курсів, заснованих за ініціативою та на кошти приватних осіб: дворічних курсів з підготовки сурдопедагогів (1897 р.); курсів з підготовки психологів-дослідників, педологів, педагогів для дефективних дітей, вихователів і педагогів для глухонімих дітей, персоналу з догляду за дефективними дітьми (1907 р.); 6-ти тижневих курсів з підготовки вчителів для допоміжної школи (1911 р.). У цілому підготовка соціальних працівників у кінці XIX - на початку XX ст. була розрахована лише на надання соціальної допомоги різним категоріям населення.

На основі проведеного історико-педагогічного аналізу архівних документів, урядової документації, монографій, педагогічної преси досліджуваного періоду в дисертації обґрунтовано стадії й визначено особливості становлення та розвитку системи підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті рр. XX століття.

Перша стадія (1919-1924 рр.) у дослідженні представлена як стадія *започаткування системи підготовки соціально-педагогічних кадрів*. Їй були притаманні: перебудова системи освіти на нових засадах; утворення Народного комісаріату освіти України; започаткування спеціального органу соціального виховання (Соцвиху), який займався питаннями охорони та допомоги дітям; прийняття цілої низки Декретів; створення широкої мережі установ соціального виховання як для нормальних дітей, так і для дітей з вадами розвитку; започаткування основних форм підготовки соціально-педагогічних кадрів (проведення семінарів, організація коротко- й довготермінових курсів соціального виховання, курсів перепідготовки старих учительських кадрів, педагогічних шкіл, трирічних педагогічних курсів, факультетів соціального виховання при ІНО); чітке визначення основних суб'єктів соціально-педагогічного впливу (сестри й брати соціальної допомоги, вихователі-обстежувачі, інструктори соціального виховання, інспектори дитячих соціальних інспекцій, вихователі дитячих садків, дитбудинків різних типів, працівники дитячих майданчиків, колоній, установ дефдитинства, вчителі тощо); визначення мети підготовки соціально-педагогічних працівників (формування нових кадрів різної кваліфікації для установ соцвиху й перепідготовка старих педагогічних кадрів на засадах нової педагогіки та ідеології) та її завдань (озброєння працівників соціального виховання знаннями сутності, мети й завдань соціального виховання, педагогіки й психології, методів вивчення дитини, методів педагогічного впливу на дітей

різного віку, навичками організації дитячого колективу й керівництва ним, спеціальними знаннями в галузі дефектології); розробка нових навчальних планів (з включенням курсів “Соціальне виховання, його практичні завдання і форми”, “Вивчення дитячих установ соцвиху”, “Система Наркомосу України”, “Загальні та спеціальні методи організації дитячого життя й праці”, “Адміністративна, господарська та педагогічна організація дитустанов соцвиху”, “Екскурсійний метод у роботі дитячих установ”, “Педологія”, “Особливості розвитку й виховання дефективних дітей”, “Семінари з соціального виховання” “Практикуми з індустріального і сільськогосподарського виробництва” тощо); пошук та впровадження нових форм та методів навчання (комплексна й акордна системи викладання, лабораторна та студійна форми організації навчального процесу, лекції-бесіди, семінари-дискусії тощо).

У ході наукового пошуку було визначено й негативні риси цієї стадії, які полягали в надмірному піклуванні уряду про розширення мережі закладів соціально-педагогічної освіти замість її якісного навчально-методичного й кадрового забезпечення; в певній примусовості (особливо це стосується курсів соціального виховання); в недостатній визначеності змісту освіти (стихійність у складанні навчальних планів, багатопредметність, недостатня кількість годин на педагогічну практику).

Друга стадія (1925-1928 рр.) визначається як стадія вдосконалення системи підготовки соціально-педагогічних кадрів. На основі аналізу архівних джерел, урядової документації та науково-педагогічної літератури встановлено, що ця стадія характеризувалася: певною стабілізацією внутрішньополітичного та соціально-економічного життя в країні; чітким визначенням закладів для підготовки соціально-педагогічних кадрів (факультети соціального виховання ІНО, педагогічні технікуми, курси перепідготовки вчителів та курси підготовки працівників установ дефективного дитинства при лікарсько-педагогічних кабінетах); уточненням мети й завдань соціально-педагогічної підготовки і переглядом суб'єктів соціально-педагогічного впливу (підготовка вчителів, працівників соціально-правової охорони неповнолітніх, керівників дитячого руху, організаторів дошкільного виховання й вихователів дітей дошкільного віку, вихователів установ дефективного дитинства); удосконаленням змісту освіти (ліквідація багатопредметності у викладанні дисциплін педагогічного циклу й уведення комплексних дисциплін, включення фізкультури, співів та музики, образотворчого мистецтва до педагогічного циклу, розширення семінарів із соціального виховання); централізацією

навчально-методичної роботи; тісним зв'язком теорії з практикою; посиленням ролі практичної підготовки фахівців.

Серед негативних рис цієї стадії варто відзначити зниження рівня підготовки працівників установ дефективного дитинства, що було пов'язано з закриттям лікарсько-педагогічного відділення в Київському ІНО і зосередженням підготовки на курсах при лікарсько-педагогічних кабінетах.

Третя стадія (1929-1932 рр.) обґрунтовується в дисертації як стадія уніфікації соціально-педагогічної освіти. У розділі на основі фактичних даних доводиться, що ця стадія була менш продуктивною у розвитку та вдосконаленні системи підготовки фахівців соціально-педагогічної роботи. Вона визначалася суспільно-політичними (відмова від демократизму в усіх сферах життя, початок масових арештів і репресій визначних діячів української науки, освіти й культури) та організаційно-педагогічними (дискусія на сторінках педагогічної преси щодо уніфікації змісту навчальних планів і програм у всіх ланках освіти) змінами в Україні; створенням єдиної системи освіти в СРСР, чітким розподілом мережі педагогічної освіти на вищу та середню педагогічні школи; зміною вимог до соціально-педагогічних кадрів (озброєння їх марксистсько-ленінською теорією, виховання борців з будь-якими проявами ворожої ідеології на всіх ділянках культурного будівництва); ідеологізацією навчального процесу; розширенням політехнічної підготовки фахівців; бюрократичною системою управління й контролю за освітою; припиненням новаторських пошуків у педагогічній науці, впровадженням антиукраїнської політики в усіх сферах науки, освіти й культури.

Здійснений аналіз науково-педагогічної спадщини українських педагогів та діячів освіти 20-30-х рр. ХХ ст. дозволив обґрунтувати, узагальнити і систематизувати їхній внесок у розробку проблеми підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні. Так, учені-педагоги обґрунтували, визначили й започаткували: організацію системи освіти в Україні в досліджуваний період (Г. Гринько, Я.Ряппо,); мету й завдання підготовки соціального вихователя, організатора дитинства (О.Попов, Я.Ряппо, І.Соколянський); наукові засади якісної підготовки соціально-педагогічних кадрів для системи соціального виховання (вчення про колектив О.Залужного; теорія дитячого руху і система навчання й виховання сліпоглухонімих дітей І.Соколянського; обґрунтування системи педагогічних дисциплін для вищих педагогічних навчальних закладів Я.Мамонтова; розробка змісту семінарів із соціального виховання О.Попова); вимоги до професійних якостей майбутніх педагогів-

вихователів, працівників дитячих установ системи соцвиху, їхніх провідних знань та вмінь; питання формування педагогічної майстерності соціально-педагогічних працівників; ефективні організаційні форми та методи зазначеної підготовки (О.Залужний, А.Макаренко, Я.Мамонтов, О.Попов, С.Русова, Я.Ряппо, І.Соколянський).

У третьому розділі - “Досвід підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні 20-30-х рр. ХХ ст.” – на основі вивчення архівних джерел, наукової літератури, педагогічної преси досліджуваного періоду узагальнено досвід підготовки соціально-педагогічних кадрів; проаналізовано зміст, форми й методи, визначено особливості практичної підготовки соціально-педагогічних працівників; виявлено прогностичні тенденції подальшого розвитку підготовки соціальних педагогів і працівників та накреслено перспективи використання прогресивного досвіду в сучасних умовах.

Проведений аналіз навчально-методичної документації (навчальних планів і програм, протоколів засідань методичних комісій) коротко- й довготермінових курсів соціального виховання, педагогічних шкіл, трирічних педагогічних курсів, факультетів соціального виховання ІНО дозволив встановити, що зміст навчання соціально-педагогічних кадрів у досліджуваній період був спрямований на підготовку соціальних вихователів та педагогів-організаторів дитинства. Визначено, що майбутні працівники установ соціального виховання отримували знання із соціально-економічних, загальноосвітніх дисциплін та ґрунтовну теоретичну й практичну педагогічну підготовку.

На основі проведеного дослідження визначено провідні тенденції розвитку та вдосконалення змісту підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні в 20-30-ті рр. ХХ ст., а саме: поступове вдосконалення змісту педагогічних дисциплін за рахунок уведення комплексних предметів (“Педагогіка колективу й особистості”, “Педологія”); розробка навчальних планів за спеціальностями (для працівників соціально-правової охорони неповнолітніх, організаторів дошкільного виховання, керівників дитячого руху, фахівців-дефектологів); посилення зв’язку теорії навчання з практикою; удосконалення практичної підготовки соціально-педагогічних кадрів; ліквідація багатопредметності в педагогічній підготовці фахівців; посилення ідеологічного складнику підготовки соціально-педагогічних працівників.

У розділі проаналізовано форми та методи підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні на визначених стадіях. Установлено, що педагогічно цінними формами підготовки

соціальних працівників у 20-30-ті рр. ХХ ст. були: лекції, семінари, практичні заняття та їх різновиди (лекція-бесіда, семінар-дискусія), індивідуальні й групові заняття в студіях, різноманітні екскурсії, конференції. Для організації навчального процесу найчастіше використовувались лабораторна, бригадно-лабораторна форми, дальтон-план, “метод проектів”. Серед методів викладання значна увага приділялася дедуктивному, ілюстративному, евристичному, екскурсійному та дослідницькому. Велике значення мала й самостійна робота студентів та курсантів, яка включала роботу з книгою, опрацювання різноманітних джерел з метою написання рефератів і їх подальшого публічного захисту.

Значну увагу в дисертації приділено практичній підготовці соціально-педагогічних кадрів, яка здійснювалась у різних формах. Установлено, що з метою виявлення в майбутнього працівника соціального виховання придатності до педагогічної діяльності в досліджуваній період використовувалась така форма, як практиканство, або педагогічне учнівство. Якщо практикант виявляв себе як активний співробітник, здібний організатор, проявляв уміння завоювати довіру дітей, його рекомендували до навчання на курсах соцвиху або вступу до педагогічних навчальних закладів.

У ході наукового пошуку виявлено, що основними формами проведення педагогічної практики майбутніх працівників соціального виховання в 20-30-ті рр. ХХ ст. були: праця в дитячих установах соціального виховання дитячих будинках, майданчиках, школах (участь у проведенні виховних заходів, свят, вистав, гуртків, занять, уроків); профілактична та виховна робота з малолітніми правопорушниками (чергування на вокзалах, ринках, вулицях з метою виявлення безпритульних, малолітніх злочинців; проведення виховних заходів у колекторах-розподільниках, приймальних пунктах, дитячих інспекціях; збирання відомостей про неповнолітнього, вивчення його оточення тощо); просвітницька робота з учительством (участь у проведенні семінарів для працівників дитячих установ, педагогічних конференцій, лекцій з метою ознайомлення старих учительських кадрів з новими педагогічними підходами до дітей, з ідеями соціального виховання, новими методами роботи); суспільно-політична й просвітницька практика в пунктах ліквідації неписьменності, профспілках, жіночих відділах, спілках молоді (проведення своєрідних просвітницьких занять з різними категоріями населення з метою залучення їх до комуністичних ідей, ознайомлення з освітньою політикою держави, з особливостями культурного будівництва, оподаткування, фінансування тощо);

постановка драматичних сценок та судів для ілюстрації тих чи інших проблем громадського життя).

У дослідженні схарактеризовано й таку форму практичної підготовки соціально-педагогічних кадрів, як стажування, що здійснювалося протягом року по закінченні навчального закладу в установах соціального виховання й за умов успішного його проходження дозволяло отримати диплом про відповідну освіту.

На основі вивчення прогресивних здобутків теорії та практики підготовки соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті рр. ХХ ст. з'ясовано, що сучасна соціально-педагогічна освіта вже збагатилася окремими педагогічно цінними ідеями, поняттями, концепціями. До них належать: основні вимоги до знань та вмінь соціальних педагогів і працівників; поєднання теоретичної і практичної підготовки; наступність у підготовці фахівців; види їхньої практичної підготовки; спеціалізація у підготовці соціально-педагогічних кадрів; застосування допрофесійної підготовки фахівців тощо.

Проте, вимагають подальшого вивчення й творчого використання в сучасній системі підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників: стажування як форма вдосконалення практичної підготовки фахівців з соціальної роботи; окремі методи вивчення дитини (“соціальна історія клієнта”, “складання соціального паспорту мікрорайону”, “дублювання анкет” та інші); досвід роботи соціального педагога з різними категоріями дитячого населення та з сім’єю.

На основі проведеного дослідження виявлено прогностичні тенденції подальшого розвитку й удосконалення теорії та практики підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників в Україні.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави зробити такі

ВИСНОВКИ:

1. У дисертації відповідно до мети й завдань дослідження простежено становлення та розвиток підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні в 20-30-ті рр. ХХ століття, які представлено у вигляді цілісного ретроспективного аналізу вітчизняної соціально-педагогічної теорії та практики.

Установлено, що започаткуванню національної системи підготовки соціально-педагогічних кадрів сприяли: прогресивні соціально-економічні й політичні зрушення в українському суспільстві; започаткування широкої мережі виховних будинків, дитячих

притулків, благодійних товариств, об'єднань, спілок; плідна робота земств та Громад, відкриття шкіл для аномальних дітей, закладів для малолітніх правопорушників та морально знівечених підлітків.

2. У ході здійсненого наукового пошуку доведено, що інтенсивність теоретичної розробки питань підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів та ефективність її практичного забезпечення у досліджуваній період певною мірою залежали від таких чинників: освітньої політики уряду; суспільно-політичних, соціально-економічних та організаційно-педагогічних умов розвитку держави; зміни суб'єктів соціально-педагогічного впливу, вимог щодо їхніх знань, умінь, навичок; оптимізації мережі закладів, котрі здійснювали таку підготовку.

3. Науково обґрунтовано стадії й визначено особливості розвитку системи підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні в 20-30-ті рр. ХХ століття.

I стадія (1919-1924 рр.) характеризувалася перебудовою системи освіти на нових засадах, започаткуванням спеціального органу соціального виховання, Народного комісаріату освіти України, прийняттям спеціальних Декретів; створенням широкої мережі установ соціального виховання; започаткуванням основних форм підготовки соціально-педагогічних кадрів, чітким визначенням суб'єктів соціально-педагогічного впливу, мети, завдань, змісту, форм та методів підготовки соціально-педагогічних працівників.

II стадія (1925-1928 рр.) супроводжувалася вдосконаленням змісту підготовки соціально-педагогічних кадрів, уточненням її мети та завдань, посиленням ролі практичної підготовки, тісним поєднанням теорії з практикою.

III стадія (1929-1932 рр.) обґрунтована як стадія уніфікації соціально-педагогічної освіти, зміни вимог до соціально-педагогічних кадрів, ідеологізації навчального процесу; припинення новаторських пошуків і експериментування в педагогічній науці; антиукраїнської політики в усіх сферах науки, освіти й культури.

4. У дисертації розкрито внесок українських педагогів та діячів освіти в розробку змістовного й навчально-методичного компонентів підготовки соціально-педагогічних кадрів.

Установлено, що українські вчені сформулювали мету, завдання, вимоги до професійних якостей соціально-педагогічних працівників, обґрунтували наукові засади якісної підготовки соціально-педагогічних кадрів, визначили ефективні форми та методи навчально-методичного забезпечення соціально-педагогічної підготовки.

5. У ході наукового пошуку встановлено, що зміст підготовки соціально-педагогічних кадрів у досліджуваній період визначався потребами держави в спеціалістах певної кваліфікації та її спрямованістю на підготовку соціального вихователя, що знайшло своє відображення в навчальних планах та програмах.

До провідних тенденцій подальшого розвитку та вдосконалення змісту підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів у досліджуваній період віднесено: постійне вдосконалення змісту педагогічних дисциплін, поступове зміцнення звязку між теоретичною та практичною підготовкою соціально-педагогічних працівників, варіативність навчальних планів та програм, наполегливе вдосконалення практичної соціально-педагогічної підготовки, поступове посилення ідеологічної складової в підготовці соціально-педагогічних кадрів. Дослідженням доведено, що найбільш дієвими формами та методами підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні в 20-30-ті рр. ХХ ст. вважались: лекції, лекції-бесіди, практичні та семінарські заняття, семінари-дискусії, екскурсії, конференції, індивідуальні й групові заняття в студіях; дискусійний, ілюстративний, евристичний, дослідницький та екскурсійний методи.

6. Виявлено, що особливістю практичної підготовки соціально-педагогічних кадрів у досліджуваній період було використання таких її форм, як практикантство (педагогічне учнівство) в дитячих установах соціального виховання; відвідування дитячих закладів у процесі курсової підготовки й участь у їх роботі; педагогічна практика різної спрямованості (громадсько-педагогічна, виробничо-педагогічна, суспільно-просвітницька) в процесі вузівської підготовки та річне стажування випускників педагогічних навчальних закладів у дитячих установах соціального виховання.

7. Визначено, що в сучасній підготовці соціальних педагогів і соціальних працівників вже творчо використовуються педагогічно цінні надбання минулих років, а саме: основні психолого-педагогічні знання та вміння; вимоги тісного поєднання теоретичної й практичної підготовки соціально-педагогічних працівників; окремі напрями оволодіння практичними навичками; спеціалізація у підготовці фахівців; застосування деяких форм довузівської підготовки тощо. Заслужують на вивчення й творче використання в сучасній підготовці соціальних педагогів і працівників такі питання: стажування як форма практичної підготовки; окремі методи вивчення дитини; досвід роботи соціального педагога з різними категоріями дитячого населення та сімєю.

8. До прогностичних тенденцій подальшого розвитку та вдосконалення підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників віднесено: вдосконалення структури й змісту підготовки фахівців соціально-педагогічного профілю згідно з вимогами світових стандартів; впровадження інноваційних технологій у процес навчання; вдосконалення змісту та форм організації педагогічної практики; запровадження професійного відбору майбутніх фахівців з соціальної роботи; підвищення ефективності післядипломної освіти соціальних педагогів та соціальних працівників; налагодження зв'язків між начальними закладами України й провідних країн світу і розширення можливостей обміну студентами й викладачами; вивчення специфіки підготовки соціально-педагогічних кадрів у різних країнах та врахування її в сучасних умовах розвитку соціально-педагогічної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектної проблеми підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників. Об'єктом подальшого вивчення можуть бути: порівняльний аналіз систем підготовки соціальних педагогів у провідних країнах світу та в Україні; становлення та розвиток системи підготовки соціальних педагогів за рубежом; зміст підготовки соціальних педагогів до діяльності з різними категоріями дітей та молоді (сиротами, дітьми групи ризику, дітьми, що схильні до самогубства тощо); становлення та розвиток волонтерського руху в Україні.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

I. Статті в наукових фахових виданнях:

1. Донченко Л.І. Зміст підготовки соціально-педагогічних кадрів на короткотермінових та 3-річних педагогічних курсах в Україні (20-ті рр. ХХ ст.) // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – Київ – Запоріжжя, 2004. - Вип.33. – С.199-203.
2. Донченко Л.І. Особливості підготовки працівників соціального виховання в Україні на початку 20-х рр. ХХ ст. // Теорія та методика навчання та виховання: Зб. наук. пр. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2004. – Вип. 13. – С.39-45.
3. Донченко Л.І. Внесок О.І.Попова в розробку питань підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. пр. –

Слов'янськ: Слов'янський державний педагогічний університет, 2005. – Вип.25. – С.22-28.

4. Донченко Л.І. До витоків підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні (історичний аспект) // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. Сучасні тенденції розвитку освітнього процесу України: Зб. наук. пр. - Харків: СТИЛЬ-ІЗДАТ. – 2006. – С.34-43.
5. Донченко Л.І. Значення педагогічних ідей А.С. Макаренка для підготовки соціально-педагогічних кадрів // Теорія та методика навчання та виховання: Зб. наук. пр. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2006. – Вип. 17. – С.25-31.
6. Донченко Л.І. Внесок Я.П.Ряппо в розробку питань підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів (20-30-ті рр. ХХ ст.) // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2006. - № 4. – С. 60-65.

II. Публікації в інших виданнях:

7. Донченко Л.І. Підготовка працівників соціального виховання у середніх та вищих навчальних закладах України 20-х рр. ХХ ст. // Науковий вісник. Серія “Філософія”. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2004. – Вип.18. – С.118-119.

III. Матеріали конференцій:

8. Донченко Л.І. Використання педагогічних ідей Г.С.Сковороди у підготовці соціально-педагогічних кадрів (20-30-ті рр. ХХ ст.)// Г.С.Сковорода і духовне оновлення українського суспільства: Матеріали науково-практичної конференції. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2005. – С.95-100.
9. Донченко Л.І. Роль лікарсько-педагогічних кабінетів у підготовці соціальних педагогів в Україні 20-х рр. ХХ ст. // Матеріали науково-практичної конференції молодих вчених “Методологія сучасних наукових досліджень”. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2006. – С.29.

Анотації

Донченко Л.І. Підготовка соціально-педагогічних кадрів у вітчизняній теорії та практиці (20-30-ті рр. ХХ століття) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків, 2007.

У дисертації проведено аналіз теорії та практики підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні 20-30-х рр. ХХ ст.

На основі вивчення широкої джерельної бази визначено передумови становлення системи підготовки фахівців соціально-педагогічного профілю, науково обґрунтовано стадії й особливості розвитку теорії та практики підготовки вітчизняних соціально-педагогічних кадрів у 20-30-ті рр. ХХ століття: 1919-1924 рр. – започаткування системи підготовки соціально-педагогічних кадрів; 1925-1928 рр. – вдосконалення зазначеної підготовки; 1929-1932 рр. – уніфікація соціально-педагогічної освіти.

У дослідженні вивчено й узагальнено внесок провідних педагогів, діячів освіти досліджуваного періоду (Г.Гринька, О.Залужного, А.Макаренка, Я.Мамонтова, О.Попова, С.Русової, Я.Ряппо, І.Соколянського) в розробку питань підготовки соціально-педагогічних кадрів.

Проаналізовано зміст, форми й методи зазначеної підготовки в 20-30- рр. ХХ ст., розкрито особливості практичної соціально-педагогічної підготовки.

Визначено можливості творчого використання прогресивного досвіду минулих років у сучасній системі підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників, накреслено прогностичні тенденції її подальшого розвитку й удосконалення.

Ключові слова: система підготовки; соціально-педагогічні кадри; зміст, форми та методи підготовки; стадії; теорія та практика підготовки.

Донченко Л.И. Подготовка социально-педагогических кадров в отечественной теории и практике (20-30-е гг. ХХ столетия.). Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 общая педагогика и история педагогики, Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды, Харьков, 2007.

В диссертации анализируется становление и развитие подготовки социально-педагогических кадров в Украине в 20-30-е гг. XX ст. Подготовка социально-педагогических кадров рассматривается как целостная педагогическая система, которая характеризуется взаимосвязью и взаимодействием структурных компонентов (цели, задачи, содержание, формы, методы), направленных на формирование будущего работника детских учреждений социального воспитания.

В исследовании анализируются истоки, социально-экономические, общественно-исторические и организационно-педагогические факторы, которые оказали существенное влияние на организацию и развитие профессиональной подготовки социально-педагогических кадров в Украине.

На основе изучения широкого круга историко-педагогических источников, архивных материалов выявлены и обоснованы стадии становления и развития подготовки кадров социально-педагогического профиля: 1919-1924 гг. становление системы подготовки социально-педагогических кадров; 1925-1928 гг. усовершенствование названной системы; 1929-1932 гг. унификация социально-педагогического образования.

Историко-педагогический анализ архивных документов, педагогической прессы 20-30-х гг. и других источников позволил выделить основные формы подготовки семинары социального воспитания, 1,5-6-ти месячные курсы социального воспитания, курсы для подготовки сотрудников учреждений дефективного детства при врачебно-педагогических кабинетах Днепропетровска, Киева, Одессы, Харькова, педагогические школы, Высшие трехлетние педагогические курсы, факультеты социального воспитания Институты народного образования.

В диссертации изучен и обобщён вклад украинских педагогов, деятелей просвещения (Г.Ф.Гринько, А.С.Залужного, А.С.Макаренко, Я.А.Мамонтова, А.И.Попова, С.Ф.Русовой, Я.П.Ряппо, И.А.Соколянского) в развитие и усовершенствование системы подготовки социально-педагогических кадров.

На основе анализа учебных планов, программ педагогических дисциплин в диссертации определены основные направления содержания образования будущих работников социального воспитания, учителей, дефектологов, формы и методы их подготовки. В работе также определены тенденции развития содержания образования в исследуемый период, а именно: устранение многопредметности дисциплин педагогического цикла с целью оптимизации

педагогической подготовки; укрепление связи теоретической и практической профессиональной подготовки; стремление к унификации учебных планов и программ; усиление идеологической составляющей содержания образования.

Раскрыты особенности практической подготовки социально-педагогических кадров. Установлено, что в курс практической подготовки входила непосредственная работа будущих работников детских учреждений социального воспитания в детских домах, детсадах, на детских площадках, школах с целью изучения в них особенностей организации учебно-воспитательного процесса. Как своеобразная форма довузовской практической подготовки, применялось практиканство (педагогическое ученичество), которое давало возможность выявления профессиональной пригодности будущего социального педагога. Важной составляющей была педагогическая практика студентов, которая была тесно связана с предметами педагогического цикла и проводилась в таких направлениях: педагогическая, общественно-политическая и методическая. Особого внимания заслуживает и такая форма практической подготовки как стажировка, проводившаяся после окончания ВУЗа и дававшая право на получение диплома после ее успешного завершения.

Выявлены прогностические тенденции и определены перспективы усовершенствования современной подготовки социальных педагогов и социальных работников на основе творческого использования прогрессивного опыта 20-30-х гг. XX в. (усовершенствование структуры и содержания подготовки специалистов социально-педагогического профиля в соответствии с мировыми стандартами; внедрение инновационных технологий в процесс обучения; усовершенствование содержания и форм организации педагогической практики; введение профессионального отбора будущих специалистов социально-педагогической работы; повышение эффективности последипломного образования социальных педагогов и социальных работников; изучение специфики подготовки социально-педагогических кадров в разных странах мира и использование зарубежного опыта в современных условиях развития социально-педагогического образования).

Ключевые слова: система подготовки; социально-педагогические кадры; содержание; формы и методы подготовки; стадии; теория и практика подготовки.

Donchenko L.I. Social-Pedagogical Personnel Training in the National Theory and Practice (20-30s of the XXth century). - Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Science, speciality 13.00.01. – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Kharkiv G.S.Skovoroda National Pedagogical University, Kharkiv, 2007.

The dissertation presents the analysis of theory and practice of social-pedagogical personnel training in Ukraine in the 20-30s of the XXth century.

On the basis of thorough source study the prerequisites for the formation of the system of social-pedagogical specialists' training are singled out, the stages and peculiarities of the development of national social-pedagogical workers' theory and practice in the 20-30s of the XXth century are scientifically justified: 1919-1924 – the rise of the system of social-pedagogical workers' training; 1925-1928 – the improvement of social-pedagogical workers' training; 1929-1932 - unification of the social-pedagogical education.

The dissertation provides the study and generalization of the contribution of the leading educationalists of the period (G.Grynko, O.Zaluzhny, A.Makarenko, Ya.Mamontov, O.Popov, S.Rusova, Ya. Riappo, I.Sokoliansky) to the analysis of the problem of social-pedagogical workers' training.

The contents, forms and methods of social-pedagogical workers' training in the 20-30s of the XXth century are analysed, the peculiarities of the practice of social-pedagogical training are revealed.

The perspectives of creative use of the progressive experience of the past in the modern system of social teachers and social workers' training are worked out, prognostic tendencies of its further development and improvement are pointed out.

Key words: system of training, social-pedagogical personnel, contents, forms and methods of training, stages, theory and practice of instruction.